

MAKTABGACHA TA'LIMDA PSIXODIAGNOSTIK VOSITALAR BILAN ISHLASH TEXNOLOGIYASI

Jumayeva Dilnavo

O'zMU amaliy psixologiya ta'lim yo'nalishi 4-kurs talabasi

Hozirda maktabgacha yoshdagi bolalar psixik taraqqiyotini diagnostika qilish uchun diagnostik vositalar ya'ni test-topshiriq, test-proektiv topshiriq yoki o'yinlar, test-o'yinlar, pazllar (predmetli, syujetli), test-topishmoq, lego topshiriqlar, turli metodikalar mavjud. Ular ota-onalar uchun mo'ljallangan kitoblarda, bolalar uchun jurnallarda, tarbiyachi-pedagoglar uchun jurnallarda, hattoki internetning ijtimoiy tarmoqlarida keng tarqalgan. Bu bir tomondan yaxshi, hamma o'qib o'rganib o'z farzandini, tarbiyalanuvchini u yoki bu jihatlarini tashxis qilish imkoniyatiga ega, ikkinchi tomondan esa tavsiya etilayotgan diagnostik vositalardan foydalanishda maxsus psixologik bilim va etarli malaka talab etilishi sabab hohlagan kishi maktabgacha yoshdagi bolani tashxis qilish yaramaydi deyish mumkin.

Ko'pincha psixolog lavozimida psixologik ma'lumotga ega bo'lmagan shaxslar faoliyat ko'rsatadi. Ushbu muammoni hal etish yo'llaridan biri sifatida mutaxassis-amaliyotchi psixologlarga test o'tkazishni o'rgatish bilan birga test natijalarini «o'qish», anglash hamda uni tahlil asosida tekshiriluvchilarning korreksion dasturini rejalashtirishni o'rgatish tavsiya qilinadi.

Tajribali amaliyotchi psixolog psixologik sezgi va kasbiy uquvning faqatgina tajriba orqali orttirilishini tasdiqlaydi. Bu psixologik tashxisni, test o'tkazishni o'rganish predmeti test o'tkazish jarayonini, test natijalarini tahlil qilish usullarini, olingan natijalar asosida psixologik tavsif jadvallarini shakllantirishni hamda korreksion ishlarning rejalashtirilishini qamrab olishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni psixologik tashxis qilishda tadqiqot o'tkazuvchi mutaxassis bola bilan ishlash jarayonida o'zaro munosabat o'rnatish, diqqatni belgilangan vazifaga qaratish, bu yoshdagilarning toliqishi va vaziyatga moslasha olmasligi, shu bilan birga, bolalar bilan test o'tkazish vaqtida hulq-atvor reaksiyasini kengligi kabi qiyinchiliklarga duch keladi.

Motivatsiyalar va ish munosabatlarini o'rnatishga differentsiatsiyali yondashish lozim. Psixolog tashxis tadqiqot maqsadlarini inobatga olishi zarur. Masalan, agarda bola bog'chaga qabul qilinayotgan bo'lsa, unga ta'sir etuvchi ota-onalarda uchraydigan nevroz holatlarini e'tibordan chetda qoldirmasligi kerak. Afsuski, bog'cha yoshidagi bolalarni baholovchi jarayonga noto'g'ri tayyorlaydigan ota-onalar ham uchrab turadi. Gohida shunday vaziyatlar bo'ladiki, ota-onalar o'z farzandlarini tinchlantirish maqsadida ularga: «Qo'rqma, u erda

hech qanday qo'rqinchli narsa bo'lmaydi» kabi jumllarni takrorlayveradilar. Ayrim hollarda ota-onalar o'z farzandlarini tekshiruvdan oldin qo'rqitib, agar yomon natija chiqsa, jazolashlarini aytadilar yoki butun oilaning baxti va tinchligi tadqiqot natijalariga bog'liq ekanligi haqida uqtiradilar. Har qanday holatlarda ham psixolog tashxisni bajarishgacha bo'lgan vaqtda va uni o'tkazish jarayonida ota-onalar tomonidan bolaga bo'ladigan salbiy ta'sirlarni e'tiborga olishi zarur

Maktabgacha yoshdagi bolalarni va boshlang'ich sinf o'quvchilarini psixologik rivojlanishini aniqlashda shunday sharoitlar yaratish kerakki, unda bola o'zining imkoniyatlarini eng yuqori darajada namoyon qilsin. Maxsus metodik usullar yordamida bolaning nafaqat psixik rivojlanishini muhim darajasi, balki uning yaqin kelajak taraqqiyot zonasini tadqiq qilish mumkin. Shuni yodda tutish kerakki, bolalar uyda, yaqinlari bilan muloqotda, o'yin paytida namoyon qiladigan imkoniyatlarni kamdan-kam hollarda tashxis tadqiqotlarda, vaqt tig'iz hollarda (boladan tez javob berishini talab qilishini sezganda) yoki begona muhitda namoyish etadilar.

Psixologik tadqiqotning markaziy masalasiga tayangan holda bola bilan aloqani o'rnatgach, psixolog tadqiqotning asosiy qismiga o'tadi. Bolaning psixik rivojlanishini faqat bitta jihatga qarab baholash mumkin emas, tadqiqotning ayrim ma'lum bir urg'ularini joylashtirish xaqida gapirish mumkin. Agar markaziy masala aqliy rivojlanishni baholash bo'lsa, unda asosiy e'tibor mos metodikalar yig'indisiga qaratilishi kerak. 2-3 ta metodika va testlar uyg'unligi, bir tomondan, qo'yilgan tashxis savollarga javob bersa, ikkinchi tomondan aniq kiritilishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning shaxsiy xususiyatlarini tadqiq qilish uchun kuzatish metodikasidan foydalanish zarur. Psixolog har doim bolaning muloqotga kirishishining xarakter xususiyatlari, uning berilgan mashqlarga qiziqishi, muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklarga munosabatini belgilab oladi. Psixolog maktabgacha yoshdagi bolaning berilgan topshiriqlar yuzasidan sharhlarini, uning psixolog bilan muloqotini davom ettirish yoki to'xtatish xohishini tahlil qiladi.

Bolaning diqqatini va ish qobiliyatini baholash. Bolaning diqqati va ish qobiliyatining xususiyatlarini aniqlash uning psixologik metod va testlarni bajarish xarakterini kuzatish orqali amalga oshiriladi. Agar bola yo'riqnomani diqqat bilan tinglamasa, boshqa narsalarga va boshqa gaplarga quloq solib o'tirsa, toliqishning aniq alomatlari ko'rinadi (stolga boshini qo'yadi, stolni quchoqlaydi yoki qo'llarini stolga tirab o'tiradi va boshqalar). Keyinchalik bu holatning sabablarini aniqlash uchun tadqiqot bayonnomasida bularni qayd qilish zarur. Tadqiqot o'tkazishdan avval bola yaqin orada hech qanday somatik yoki infeksiyon kasalliklar bilan kasallanmaganmi, bugungi tekshiruvga yaxshi dam olib kelganmi, psixologga

kelishidan oldin kayfiyati buzilmaganmi yoki jazolanmaganmi kabi bir qator jihatlariga e'tibor qaratish zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalarning diqqati va ish qobiliyati buzilganligini intellektual mashqlarni bajarish jarayonida aniq ko'rish mumkin.

Individual xususiyatlar va orqada qolishni diagnostika qilishga zarurat ko'p uchraydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishida individual xususiyatlar keng tarqalgan bo'ladi. Psixologik tadqiqotning maqsadi bola psixik rivojlanishining individual xususiyatlarini baholash yoki uning psixik rivojlanishida mavjud orqada qolishlarni aniqlashdan iborat.

Psixologik tadqiqot va psixologik xususiyatlar tahlili rivojlantiruvchi yoki korreksion psixologik ishning boshlanishi bo'lib xizmat qilishi kerak. U bolaning o'zi bilan, lozim bo'lganda, uning oila a'zolari, tarbiyachilari, vasiylari va boshqalar bilan o'tkaziladi.

Yosh rivojlanish meyorlarida orqada qolish yoki bolada o'z salohiyatini amalga oshirishga halaqit beruvchi (masalan, nevrotik ta'sirlar) xususiyatlar aniqlanganda, psixologik korreksiya dasturlari tuziladi.

Psixologik tadqiqot tugatilgach, bolaning psixik rivojlanish xususiyatlari haqida yakuniy ma'lumot, uning kelgusidagi ta'limi va tarbiyasi yuzasidan tavsiyalar, uning psixologik-pedagogik va tibbiy yo'nalish bo'yicha hay'at yoki mutaxassislarga maslahatga olib borish bo'yicha tavsiyalar, shuningdek, korreksiya ishlarini olib borish bo'yicha xulosa chiqarish zarur.

Tekshiruvdan o'tgan bolaning zehni, xotirasi, ish qobiliyati va shaxsiy tavsifini baholashda psixolog bolaning tekshiruv vaqtidagi psixik rivojlanishining asosiy xususiyatlarini ajrata bilishi kerak. Test natijalariga tayangan holda bolaning hissiy va shaxsiy o'zgarishlari batafsil tavsiflanishi zarur. Agar psixolog ularni psixologik metodlar (oilasi bilan ishlash, psixologik korreksiya) yordamida tuzatish mumkin, deb hisoblasa, u holda kerakli tavsiyalarni beradi. Agar bolada vazifani bajarishda qiyinchiliklar tug'ilsa, psixolog o'zining xulosasida kerakli mutaxassislardan maslahat olish zarurligi haqida tavsiya beradi. Agar psixolog bolada past intellektual rivojlanish kuzatildi, degan xulosa chiqarsa yoki bolada jiddiy sensor, nutq, hulq-atvordagi kamchiliklarni aniqlasa, bunda ota-onalarga yoki vasiylarga maxsus maktabgacha tarbiya muassasalariga maslahat uchun murojaat qilish tavsiya etiladi. Bunda qo'shimcha tekshiruvdan so'ng maktabgacha yoshdagi bolaga adekvat psixologik - pedagogik va tibbiy yordam ko'rsatiladi.

Psixolog albatta diagnostik vositalarni saralash va tanlashda bir qancha tomonlarni hisobga olishi kerak, jumladan

- 1) Bolaning yosh xususiyatlarini o'ziga xosligini
- 2) Bolaning bilim darajasi va muloqotmandlik ko'nikmasini

- 3) Bola uchun topshiriqning qiziqarli bo'lishligini
- 4) Metodikani o'zi juda yaxshi bilishi va qiynalmasdan natijalarni tahlil qila olishini
- 5) Tanlagan diagnostik vositalar mutaxassislar tomonidan foydalanishga tavsiya etilganligiga e'tibor qaratilishi lozim.

Adabiyotlar:

1. Norbosheva M.A. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi. T., 2020
2. Norbosheva M.O. Go'daklik va ilk yosh davr psixologiyasi (uslubiy qo'llanma) . T, 2015
3. Norbosheva M.O. Maktabgacha ta'limda psixodiagnostika (uslubiy qo'llanma). T,2015
4. Марцинковская Т.Д. Детская практическая психология. Под ред.-М, "Изд-во" 2000.-255с.

